

Legenda és valóság a megsemmisült 2. magyar hadsereg ellátó rendszeréről

II. Rész

Szauter Lajos százados

A tárggyal kapcsolatos előző közleményünkben bemutattuk a horthysta állam által vezetett Magyarország általános gazdasági helyzetét a második világháborúban, majd a 2. magyar hadsereg üzemanyag- és élelemellátásának konkrét problémáit. Jelen cikkben a ruházati és egészségügyi problémák néhány vonatkozását kísérelem meg áttekinteni. A Horthy hadsereg hivatásos –, de sorállománya is – demagóg, civilelles neveltetésének egyik következményeként – a kellelénél sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított a katonás külsőnek, a hatá- sos megjelenésnek. 1943 január 24-én, amikor a 2. magyar hadsereg gyakorlati- lag már megsemmisült, Jány Gusztáv vezérezredes oly sokszor idézett, hirdetett „Hadsereg parancs”-ában sem feledkezik meg az öltözködésről:¹

„A 2. magyar hadsereg elvesztette becsületét, mert kevés – esküjéhez és kötelességéhez bü – ember kivételével nem vál- totta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott. Állásaink- ből ellenséges túlerő kivetett még akkor is, ha a csapat kö- telességét megtette. Ez nem szégyen. Ez szerencsétlenség. De becstelenség az a lelkevesztett, fejnélküli gyáva menekülés, mit látnom kellett, miért most a szövetséges német hadsereg és az otthon mélyszégyen megvet bennünket. Ehhez minden oka meg is van.

Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem se- besülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon a terüle- ten, hol gyülekezésünket elrendelték, hol az újjászervezést vég- rebajtjuk, ott marad mindenki, míg meg nem gyógyul, vagy el nem pusztul . . .

Az első naptól kezdve a fegyelem megszilárdítására, illetve annak megteremtésére kell súlyt helyezni. Első a katonai kül- ső. Nem tűrök mindenféle ronggyal körülcsavart lábbelit, pol- gári köntöst, lehetetlen főveget, melyen nincs rózsza és rendfo- kozati jelvény, kivétel az előírt irhamellény, vagy ujjas be- kecs.”

¹Hadtörténeti Intézet Levéltára (a továbbiakban HIL.) 2. m. hadsereg. 11. doboz.

Nem feladatunk, hogy Jány vezérezredes parancsát teljes terjedelmében politikailag elemezve közöljük és értékeljük, de annyit megjegyzünk, hogy a történelem során kevés parancsnoki megnyilvánulásból árad olyan mérhetetlen gyűlölet, a zömmel szegényparasztokból és nincstelen zsellérekből álló katonákkal szemben, mint ebből az okmányból. Egy pillanatig sem gondolt az uralkodó osztály bűnös kalandorságára, hanem mindenért a háborúban teljesen érdektelen, vágóhidra hurcolt közkatonát és az értelmiségi, tartalékos alparancsnokokat tette felelőssé.

Dálnoki Veress Lajos vezérezredes, a tárggyal kapcsolatos, szakkörökben ismert könyvében² a hadseregparancsot mentegetve úgy foglal állást, hogy párhuzamba állítja Jányt Nagy Friggyessel, Napóleonnal és Wellingtonnal, s úgy érzi, az elhangzott szavak megbocsáthatóak. Amit felró, az csak annyi, hogy az elődök „korholásukat” nem írták le. Amikor Dálnoki Jányt a felsorolt hadvezérekhez hasonlítja, egyfelől hallatlan torzítást követ el, másfelől pedig szellemüket hamisítja meg.

Ismeretes ugyanis, hogy pl. Wellington gyakran (rendszerint a legváltáságosabb helyzetekben) „csirkefogók”-nak „harcos gazember”-eknek, „söpredék”-nek, „aljas csűrhek”-nek nevezte a parancsnoksága alá tartozó korabeli angol szárazföldi haderőt, de az is közismert, hogy katonái őt „Atty”-nak becézték. Így tulajdonképpen egy sajátos, fanyar, de mégis bizalmas viszony alakult ki a hadvezér és katonái között, amelynek nem kevés köze volt az angoloknak ahhoz a macacs helytállásához, amely végül Napoleon bukásához vezetett.

Jány március hónapban az idézett parancsot visszavonta, sőt intézkedett minden példány megsemmisítésére. De ki adta vissza azt a sok ezer emberi életet, amit az elvakult parancsok alapján felállított büntető osztagok kioltottak?

Veress Lajos vezérezredes könyvének a bírálását sem tekinthetjük feladatunknak, de mivel a parancsnok személye és a katonákról való ellátás között szoros kapcsolat van, néhány megállapításunkat szeretnénk közreadni.

Való igaz, hogy Jány bátor ember volt. De jogos a kérdés, hogy ilyen magas szinten elegendő-e a személyes bátorság? Elbeszélésekből, visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Jány vezérezredes 1943. január hónapban az 1. pc. ho.-nál géppisztolyt kért és mint lövész katona kívánt harcolni. Ez nyilvánvaló demagógia az ő pozíciójában. Felszerelést, több csapatot, emberhez méltó ellátást kellett volna követelni! Miért vállalta a képtelen feladat végrehajtását? Átkait miért nem gazdáira, miért a katonákra szórta? Erre a kérdésre csupán az a válasz tűnik kézenfekvőnek, hogy Jány a „német szövetséges” gyors győzelmébe bízva, becsvágyát „olcsón” akarta kielégíteni, amikor pedig elképzelésének csődje nyilvánvalóvá vált, kénytelen volt következetes maradni önmagához.

Az ellátás 1943 februári állapotát jól jellemzi Jány vezérezredes „Helyzetjelentés”-e³, melyet a Honvéd Vezérkar Főnök részére terjesztett fel.

„Jelentem, hogy a már 2 nap óta jelzett és az újjászervezés területének NY-ra szóló eltolását elrendelő parancs még mindig nem érkezett be, a német kiűrités azonban már II. 1 óta folyik. Részükre van szerelvény és üzemanyag.

² Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920—1945.) München. 1972. Danubia-Druckerei GmbH, München, 50.

³ HIL. u. o. 11. doboz. Napló 332. sz. melléklet.

A gyülekeztetett részek embereinek erőállapota a hosszú menet, hideg és elégtelen ételmezés és meg nem felelő elhelyezés miatt oly alacsony, hogy az előttünk álló menetet a zöm nem bírja ki.

Az ismételt követelésre, hogy bocsássonak vasúti szerelvényt rendelkezésre, válasz sem érkezik.

Üzemanyag nincs, így gépkocsijaink zöme nem mozgatható, megmentett anyagunk és gépkocsijaink elvesztésével kell számolni, az eddigi elégtelen ellátás is le kell hogy csökkenjen. A pc. bo. és a rep. nagy része gyalogmenetben vonul hátra, mert gépkocsijai nincsenek, üzemanyagot ők sem kapnak. Helyzettájékoztató teljesen hiányzik, mozaikokból rakódik össze egész bizonytalan helyzetkép, melyből kitűnik, hogy a gyülekezésre kijelölt területtől K-re, Kurszk és Belgorod között saját csapat nincs.

Pc. bo. barcan állt része és Vargyassy vör. visszatartott egységeiről sem tájékoztatják a parancsnokságot, hogyan és mely úton találnak csatlakozást, nem tekinthető át. Intézkedések már csak a Heeresgebiet útján jönnek, kinek a HDS pság. nem alárendeltje.

Az a benyomásom, mi már a Don menti barcok alatt kialakult, beigazolást nyert, hogy a HDS feladata a német egységek biztosítása, ha fegyver nincs, akkor az élő tömeg szerepeljen sebesség csökkentő ütközőként. Ugyanezt a szerepet töltötte be a III. hdt., mely becsülettel állta még akkor is helyét, mikor helyzete reménytelen és teljesen kiszolgáltatott volt.

Gk., fogat elvételt napirenden van. Üzemanyagot felgyűjtjük inkább, mint hogy abból felvételezni lehessen."

A jelentésből mindenképpen megállapítható, hogy Jány vezds. ismerte a valós helyzetet. Tudnia kellett és tudta is, hogy a katona többet tett, mint amennyit követelni lehetett. A történelem soha nem adhat felmentést Jány vezérezredes parancsaira.

A kitérő után vizsgáljuk meg, hogyan rögzítette a ruházat és felszerelés pótlását és javítását fő vonalakban a vonatkozó szabályzat:⁴

... Az elhasznált ruházatot és felszerelést a tényleges szükségletnek megfelelően pótoljuk. E célból elsősorban a csapatnál lévő tartalék ruházat- és felszerelésekészlet áll rendelkezésre. A számadótisztek a pótlást a hadművelleti egység parancsnokságnál igénylik. A fővezérség az igényléseket a hátországból elégtű ki. A ruházatot és felszerelést a számadótisztek Gazdasági Hivatala (gh.) javítottja, amely mesteremberekkel, szerszámokkal és javítóanyaggal rendelkezik. Ha a helyzet megengedi, akkor az ételmező oszlopnál javítóműhelyt állítunk fel és a nagyobb javításokat ott végeztetjük el. A fehérmű mosatásáról a seregtettek hadbiztossága gondoskodik. A mosatás elsősorban a csapatok, különben az ételme-

⁴ HM. 34100. sz. Határozványok a Hadbiztonsági szolgálat ellátására.

zö oszlopok vagy tábori gőzmosodák köteleessége. Más számadóesthez vezényelt legénységet teljes ruházattal és felszereléssel kell átadni. A csapattól rövidebb időre elkerülő sebesülteknek és betegeknek ruházatát és felszerelését hagyjuk meg. Súlyos sebesültektől és betegektől a nélkülözhető ruházatot és felszerelést vegyük el és a hiányok pótlására fordítsuk..."

A katona számára kiadásra kerültek különböző gyakorlati szabályok is a hideg elleni védekezésre.⁵

„... A legcélszerűbb, ha a robamsisak belsejét ócska filckalap felsőrészeivel béleljük – szükségből zsebkendő, vagy összegyűrt újságpapír is megfelel.

A lábfejek fagyásra különösen érzékenyek. A kapcát, barisnyát gyakran cseréljük. Bevált eszközök a láb fagyás megakadályozására: talpbetétek szalmából, szövetből, vagy papírból, továbbá szálanként összeválogatott és a lábbelire szorosan behelyezett zsuppszalma, valamint a lábra csavart újságpapír. Több vékony fehérenemű egymás fölé húzva jobban melegít, mint egy vastagabb ruhadarab. Haskötő és újságpapír több rétegben egymásra helyezve ruha, ill. nadrág alá véve, jól védi különösen a mellett, gyomrot és vesét."

A ruházati ellátás magyar forrásból valósult meg. A németekkel megkötött szerződés idején (máj. 22.), a győzelmi hisztéria viszonyai között, ugyan ki merete volna a téli ruházat szükségességét felvetni? S amikor a megfelelő ipari háttér hiánya, a rendkívüli hideg, a működőképtelen vasúti szállítás, de nem utolsósorban az a gazdasági szervek szemlélete, mely szerint saját számadásaink szempontjából célszerűbbnek látták raktározni, mintsem a kiadással „elherdálni” az anyagot, oda vezetett, hogy a katona nem kapott sem fehéreneműt, sem téli ruházatot és emiatt a fagyások, betegségek tömegesen szedték áldozataikat.

A kivonulás utáni gyors harcbavetés, továbbá a nyári időszak elvonta a figyelmet arról, hogy ruházati anyagok utánszállítása terén gyakorlatilag semmi sem történt.

1942 szeptember 12-én a Honvéd Vezérkar Főnök által tartott megbeszélésen a vezető hadbiztos jelentette a ruházati helyzetet.⁶ Az erről szóló feljegyzés a következő:

„... Ruházat szempontjából eddig kiegészítéseket nem kaptunk. A ruházati helyzetről általában azt a tájékoztatást nyújtotta, hogy a ruházat több mint 30⁰/₀-ban 5/10-es, több mint 30⁰/₀-ban 2/10-es, a maradék pedig selejt állapotú.

A főszállásmester (továbbiakban főszmstr) még előadja, hogy a téli ruházattal való ellátás szempontjából nebezséget jelent, hogy sem magyar, sem német vonalról nem kapunk választ határozott formában a kiutalandó téli ruhák számáról. Megjegyzi, hogy kb. 200 haza intézett felterjesztés legnagyobb részére nem kaptunk választ. A VKF válasza: „ha nem kapott választ, az is válasz.”

⁵ Téli hdm-ek. A csapat anyagi szolgálata télen. 58/128. I. rész 33.

⁶ HIL. 2. m. HDS. 7. doboz. Napló 854. sz. mell.

Szombathelyi vezérezredes minden bizonnyal tudta, hogy Selyey vk. alezredes részére miért az idézett mondatot válaszolta. A „nincs”-ből adni Ő sem tudott. De akkor miért írta le tábornoki parancsában a következő örökvényű megállapítást:⁷

„... A katonáknak, mint élő embereknek meg vannak a maguk igényei, melyeket feltétlenül ki kell elégíteni. Kitéhezett és agyonhajszolt csapatokkal nem lehet eredményesen barcolni. Ezek a vezetés akaratát, ha ez mégolyan zseniális lenne is, nem képesek megvalósítani.”

1942 november hónapban a téli ruházat hiánya arra kényszerítette a hadsereg parancsnokot, hogy XI. 21-i felterjesztésében⁸ leszögezze:

„... Téli holmi csak elől van meg, bátsó részek, oszlopok legénységét láthatjuk, mikor köpenyében védekeznek a hideg ellen, míg a mellette elvonuló német vonatalakulat legénysége nemez csizmában, prémes sapkával a fején bajtja lovait.”

Úgy gondoljuk, hogy Néphadseregünk hivatásos állományának minden tagja részt vett már olyan gyakorlatokon, melyek során esetenként nem volt mód alvásra. A hajnali órák fáradtsága, párosulva az erőteljes lehűléssel olyan elesettségi érzetet kelt, amelynek – még jó kondícióban is – csak nagy akaraterővel lehet ellenállni. Az orosz téli sztyeppén pedig olyan „gyakorlat” volt, melynek során a hőmérő higanyszála tartósan mínusz 30°-ig süllyedt, váltásra, pihenésre pedig gondolni sem lehetett.

A ruházati helyzet katasztrófális voltát jól tükrözi a 2. HDS hadbiztosának 1943 január 9-i jelentése⁹ a vezérkar főnök (hds. tőf.) részére:

„... Jelentem, hogy a hadsereg ruhaellátási helyzete, annak következtében, hogy a tényleges elhasználódásnak megfelelő igényléseink csak részben nyertek kielégítést, rohamosan romlik. 1942 december havi anyagi helyzetjelentésemben foglaltak kapcsán, a sürgősségre való tekintettel, külön táviratilag is jelentettem, hogy a zubbonyok 25⁰/₀-a, lábbelik 40⁰/₀-a, a nadrágok 50⁰/₀-a és a fehérmű 75⁰/₀-a elhasználódott, sürgősen kicserélendő, illetve pótlendő volna. Nyomatékosan kérem tehát a december havi igényléseimet kielégíteni, ill. annak teljesítését következményeinek mérlegetésével elbírálni. Különösen válságos a HDS fehérmű helyzete. Az emberek zöme szakadozott, teljesen elhasználott, javíthatatlan fehérműt bord, egy része pedig már ing nélkül jár, mert e cikkekből a tényleges szükségletnek 10⁰/₀-át sem kaptuk meg. A ruházat és különösen a fehérmű lerongyolódott állapotú állapot nem csak eu. szempontból rendkívül veszélyes és káros, hanem erkölcsileg is romboló hatású. A szövetséges csapatok, de különösen a németek ruházata ugyanis általában sokkal jobb állapotban van, s ez a legénység önértetét bántja és önbizalmát rendíti

⁷ U. o. Napló 865. sz. mell. 42. IX. 13.

⁸ Vö. 9. doboz. 1061/eln. 2. HDS. 1943. számhoz. 9/a. mell.

⁹ U. o. 10. doboz. 97/a. melléklet.

meg. E káros batást minden parancsnok igyekszik azzal ellensúlyozni, hogy hazánk mostoha nyersanyag viszonyaira és szegénységére utal, bár e tények állandó hangoztatása nem marad batástalanul, s igényét minden magyar honvéd a lehetőség határáig mérsékli, mégis feltétlenül szükségesnek tartom e mostoha helyzet sürgős orvoslását, mert az értékes emberanyagunkat súlyos veszteségnek (fertőző betegségeknek, fagyásoknak stb.) teszi ki.

Fentiek alapján a hiányok azonnali kiutalását és jövőbeni igényléseink teljes mértékben való kielégítését kérem."

Hogy milyen volt a valóságos helyzet, ha a hadsereg vezérkar főnökének ezt az érzékelhetőleg keresetlen szavú jelentést felterjesztették, nem nehéz elképzelni.

A vezető hadbiztosnak feltételezhetően pontos információi voltak a hadsereg általános helyzetéről, különösen azokban a kérdésekben, melyek beosztásából adódóan személyi kötelezettségeit is érintették. Ő megfelelő ruházat biztosítását követelte, a vezérkar főnök pedig megfelelő katonát a feladat ellátásához. S hogy mit kapott pótlásként, arra szolgáljon a „megbízható fegyencek felhasználása” kérdésében kiadott parancsa.¹⁰

„... A beérkezett 709 fő megbízható és kiképzett fegyencet a főszmstr. ossza három egyenlő részre és irányítsa a hdt. kiképző táborokba. A kiképző táborokba való beérkezésük után a hdt-ek baladéktalanul osszák be őket a szervezetszerű ho-ok puskás alosztályaiboz puskás csatárnak és átképzés nélkül alkalmazzzák az arcvonalban.

Az elosztásnál legyenek arra tekintettel, hogy a fegyencek arányosan elosztva kerüljenek a csapatokhoz."

Ha az ország felelős vezetői a katonák pótlását így (és nem a protekciók behívásával) oldották meg, ugyan mit várhatott a ruházat terén a hadbiztos?

A válasz a szíves olvasó fantáziájára van bízva.

Vajda Alajos nyá. alezredes (az 1. pc. ho. egykori vezető hadbiztosa) visszaemlékezéséből, valamint személyes elmondásából ismert, hogy a halottak ruházatát a visszavonulók azonnal elszedték. Egy hadművelet kimenetelét nem a ruházati ellátás helyzete határozza meg. De az a tény, hogy egy hadsereg állománya a halott bajtársat nem a kegyelet jegyében temeti, hanem ruhájától fosztja meg, sok mindent megmagyaráz.

A betolakodók részére szokatlan orosz tél „borzalmait” a magyar katonai vezetés 1943 telén megismerte. Ha ebben a vezetésben normális katonaföldrajzi munka folyik, tudniuk kellett volna, hogy ilyen viszonyok különleges ruházatot követelnek. Úgy gondoljuk, nem helytállóak azok a visszaemlékezések, melyek azt állítják, hogy a téli ruházat nem hagyta el az ország területét. A téli ruházatnak a hadműveleti területre való kiszállítása alapvetően megtörtént, de csapatszállító eszközök hiánya és az „anyagon ülő gh-s szemlélet” miatt a csapatokig nem, vagy csak kis mértékben jutott el.

¹⁰ U. o. 8. doboz. Napló 1583. sz. mell. 298/2, HDS. I. a. 42. XII. 5.

A következőkben áttérünk a szociális problémák néhány vonatkozására. A történelem folyamán minden ország, amely háborút viselt, igyekezett a hadban álló katona családfenntartó gondjait csökkenteni. Hogy ez milyen formában érvényesült a Horthy-Magyarországon, arra álljon itt Dr. Szentgyörgyi államtitkár tájékoztatója:¹¹

„... A főméltóságú Asszony által, a hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezése céljából kezdeményezett gyűjtési akcióval kapcsolatban a honvédelmi igazgatás polgári tisztviselői és egyéb alkalmazottai önkéntes adakozásra hivatdók fel. A felajánlott adományokat a III–IX. fizetési osztályba kinevezett tisztviselők beosztási helyükön, az illetményeiket kifizető közegnek, az egyéb alkalmazottak pedig az általános gyűjtés keretében őket gyűjtőivel felkereső bázfelügyelőnek, vagy leventének adják át. A fizetési osztályba sorolt tisztviselők által felajánlandó összeg nagyságát illetően tájékoztatásul szolgáljon, hogy fizetési osztályok szerint az alábbi adományok felajánlását tartom kívánatosnak:

III. fiz. oszt. (altábornagy)	45,00 Pengő
IV. fiz. oszt. (vezérőrnagy)	30,00 Pengő
V. fiz. oszt. (ezredes)	20,00 Pengő
VI. fiz. oszt. (alezredes)	12,00 Pengő
VII. fiz. oszt. (őrnagy)	6,00 Pengő
VIII. fiz. oszt. (százados)	3,00 Pengő
IX. fiz. oszt. (főhadnagy)	2,50 Pengő
X. fiz. oszt. (hadnagy)	2,00 Pengő
XI. fiz. oszt. (zászlós)	1,50 Pengő

Csak megjegyezni kívánom, hogy már az első világháború előtt és alatt ígért szociális programból sem került gyakorlatilag semmi megvalósításra.

A múlt kísértetiesen megismétlődni látszott. A hadtestparancsnokságoknál felállított hadigondozási felügyelők, valamint a csapat hadigondozó tisztjci feladatukat nem tudták ellátni, ezért 1943 január 1-vel át kellett a rendszert szervezni. Ami eredményt a Honvédelmi Miniszter fel tudott mutatni az a következő:¹²

„... 1941 őszén a hadiárvák támogatására társadalmi gyűjtést, népruházati akciót szerveztek. A hivatásos tiszt- és tisztbelyettesektől folyamatos gyűjtést szerveztek a hadiárvák ellátására. A miniszter elismeri, hogy a hadigondozottaknak nincs annyi pénzük, hogy a törvényileg szabályozott kisbirtok árát kifizessék.

A beígért vasúti menetdíj kedvezményt nem kapták meg, erre nincs is lehetőség.

Viszont a hadiözvegyek részére jelvény kiadását tervezik. Tervezik a barakk hadirokkant otthom átépítését, mivel használhatatlan. Hadirokkant még nem került be az otthomba.”

¹¹ U. o. 9. doboz. 417. 274. szám. 1943 febr. 1.

¹² Vö. A magyar hadigondozás a szovjet elleni háború kezdetétől 1943. év végéig. A m. kir. honv.-i minisztérium X. csoportfőnöksége.

Úgy gondolom, hogy a ruházati ellátás és az egészségügyi helyzet között szoros összefüggés mutatható ki. Különösen olyan helyzetben, amikor fehérmű hiány miatt beáll az eltervesedés, ami igen rövid idő alatt jelentős súlyvesztéssel képes okozni, amikor a fagyásos betegek száma magas, vagy járványos megbetegedések fordulnak elő.

Az egészségügyi szolgálat feladatát a vonatkozó utasítás a következőkben határozta meg:¹³

„... Az a bivatása, hogy az emberek barcképességét egészségügyi tekintetben fenntartsa és helyreállítsa.

Sebesülteket és betegeket gyűjt, ellát és elszállít.

Óvórendszabályokkal betegségek (tömeges, járványos) keletkezését és terjedését megakadályozza. Az egészségügyi anyagot pótolja.”

A hadműveletek kezdetén az egészségügyi szolgálat részére a feladatok végzése nem jelentett megoldhatatlan feladatot. Ismert, hogy a szovjet erők 1942-ben a 2. magyar hadsereg ellen komoly támadást nem indítottak. A kiszállítás után egészségügyi problémát csupán a hosszú gyalogmenetek jelentettek. Az erőltetett menet, ismeretlen tájakon, szokatlan éghajlati viszonyok között, akadozó élelem-ellátás mellett, kihatott az egészségügyi állapotra, de kritikus helyzetet sehol sem idézett elő.

A harcok során azonban egyre inkább jelentkeztek olyan problémák, amelyek meglehetősen nyugtalanították a hadseregpáncsnokot, amelynek 1942. VIII. 13-i parancsa¹⁴ egyértelműen igazolja ezt:

„... A tábori egészségügyi intézetekben feltűnően sok a kéz és lábsebesült. Ez csak úgy lehetséges, hogy az öncsonkítók is hátrajutnak az eü. int.-ekbe. A bdt. pságok azonnali batálllyal és a legnagyobb eréllyel gondoskodjanak arról, hogy egyetlen egy kéz és lábsérült se hagyassa el a segélyhelyeket, ill. a bo. eü. intézeteket, amíg az öncsonkítás gyanúja tekintetében megnyugtató bizonyítékok nincsenek.

Még akkor is fenntartom a parancsomat, ha az ilyen sebesültek sokasága miatt azok orvosi kezelése és ellátása nebeztségbe ütköznék. A főszállásmester gondoskodik arról, hogy a tábori kórházak és hátsóbb eü. intézetekben is végrehajtsák eme parancsom.

Minden egyes öncsonkítót haladéktalanul táb. bíróság elé kell állítani és 14./2. HDS IV. b. 42. V. 24. sz. rendeletnek megfelelően statáriális eljárás szerint kell ítéletet hozni. Az ítéletek végrehajtását, ahol a helyzet és az ítélet végrehajtására meghatározott idő azt lehetővé teszi – az illető alakulata előtt – elrettentő példaként kell végrehajtani.”

A fenti parancs olyan gondokat jelentett úgy az egészségügyi szolgálat, mint a parancsnokok részére, melyet alig lehetett teljesíteni. A katona különösen félt

¹³ Hadműveleti Anyagi Szolgálat (Segédlet) Budapest, 1940.

¹⁴ HIL. 2. m. HDS 6. doboz. Napló 52. sz. mell. 1411/2. HDS I. a.

az ilyen jellegű sérülésektől, mert nehéz volt bizonyítani, hogy nem öncsonkítást hajtott végre.

A bizalmatlanság azt is eredményezte, hogy a kéz és lábsérültek ellátása vontatottabb lett, ami azután sok esetben amputálást tett szükségessé.

A helyzetről érdemes idézni a korabeli okmányok alapján Szombathelyi vezds. Vezérkari Főnök jelentésében elhangzottakat¹⁵ (1942. IX. 13.):

„... A vezetőorvos előadása szerint a lényeg az, hogy az eü. intézeteket a HDS területén mielőbb kiürítsük és ehhez szükséges otthoni eszközökkel Kieuban, vagy Harkovban lazaret bázis létesítése. A hdm-i területen ugyanis az elhelyezési viszonyok nem engedik meg nagyobb kórházak létesítését. Sebesült torlódás esetén szükséges kiürítéshez ingaforgalomban működő kórházvonatokra volna szükség a hdm-i területen.

A VKF, a vezo. és a beosztott orvos között élénk vita fejlődik ki a betegek osztályozásának kérdésében. Ezzel kapcsolatban a VKF megjegyzi, hogy a honvéd orvosi kiképzés csak gátolja a gyakorlati alkalmazhatóságot. Nem az a lényeg, hogy minden súlyos beteg hátra kerüljön, hanem az, hogy csak könnyű betegek, sebesültek, légnyomásosak és öncsonkítók ne kerüljenek a hátországba. A vezo. feladata az, hogy erőlyesen fellépve megakadályozza azt, hogy egyes könnyű sebesültek csalás, vagy pedig erőszakos fellépés révén a hátországba menő vonatokra felkerüljenek.

A beosztott orvos ezután ismertette a sebesültek bátraszállításának lefolyását az augusztus elején lezajlott harcok után. Rámutatott arra, hogy az elől lévő kórházakba beérkezett könnyű sebesülteket a fennálló rendeletekkel ellentétben hátra kellett szállítani a hátországba, mert különben a hdm-i területnek abban az időben csak csekély számban telepített kórházaiiban a súlyos sebesülteket nem lehetett volna ellátni.

Ezzel az időszakkal kapcsolatban a VKF megjegyzi, hogy az augusztus első felében lefolytatott betegszállításoknál súlyos hibák voltak: egyrészt könnyű sebesültek és légnyomásosak gyógyultan érkeztek, másrészt pedig súlyos sebesültek voltak a vonatokon, akik orvosi kezelés nélkül, igen súlyos állapotban érkeztek meg.

Amikor a beosztott orvos – aki abban az időben a HDS vezo-t helyettesítette – e kifogásokra a hadbírói eljárás megindítását kérte maga ellen, a VKF nevezettnek ezt a kérését erőlyes hangon elutasította.”

Vegyük észre a Vezérkari Főnök mondatában a mindent eldöntő részt: „nem az a fontos, hogy minden súlyos sérült hátrakerüljön, hanem az, hogy könnyű sérült ne jusson el a hátországba.” Szombathelyi vezds. ezen a megbeszélésen jelentette ki: „... Én nem vagyok amellett, hogy valaki hazamenjen.”

¹⁵ U. o. 7. doboz. Napló 854. sz. mell.

Móricz vk. őrgy. jelentése¹⁶ alapján 1942. VI. 28.–1942. IX. 15-ig keletkezett véres veszteség 886 fő tisztt, 19540 fő legénység. Különböző visszaemlékezések, tanulmányok ezt az időszakot úgy jellemzik, hogy viszonylagos nyugalom volt a magyar hadsereg arcvonalszakaszán. A magyar hadsereg élelmezési létszáma 1942. IX. 1-én¹⁷ 203246 fő volt. Tehát, ez a „viszonylagos” nyugalom közel 10⁰/₀-os veszteséget okozott.

A hadsereg parancsnokság 1942. december hónapban megkezdte a különböző egészségügyi intézetek kiürítését. XII. 27-én a főszállásmester jelentette¹⁸, hogy az egészségügyi intézetek kiürítettnek mondhatók. A teljes kiürítést folyamatosan folytatják. Ez is azt bizonyítja, hogy a hadsereg vezetése számolt a szovjet támadás lehetőségével.

Az élelmezési helyzet romlása december hónapban már közvetlenül kihatott a csapatok teljesítőképességére. Különösen az elől küzdő csapatok erőállapota csökkent le aggasztó mértékben. A rendkívüli hideg, a váltás hiánya, az elégtelen ruházat tömeges betegségeket eredményezett.

A szovjet ellentámadás során a 12. k. ho. igen gyorsan megsemmisült. Az elmarasztalások igen durvák és nyerseks voltak, nem segített a helyzeten a kíméletlen megtorlás sem. Már a támadást megelőző időszakban olyan ellátási problémák jelentkeztek a hadosztálynál, melyek parancsnoki beavatkozást igényeltek.

Idézzük ezzel kapcsolatban Kovács vörgy. hadsereg VKF telefonbeszélgetéséből:¹⁹

„... A VKF közli a főszállásmesterrel a 12. k. ho.-nál meg-ejtett vizsgálat nagybani eredményét: A legénység a neki járó „Személyi adag”-ját megkapta. 1–2 napig nagyon egyhangú volt. Érezni lehetett továbbá a kenyéradag korlátozását is. Ezzel szemben megállapítást nyert, hogy a „Személyi adag” egymagában nem elegendő. A szalma és fűtőanyag hiány igen nagy. Egy szd. pl. 2 m³ fát kapott, melynek nagy részét fedezék építéséhez kellett felhasználni. Ezt a csapat nagyon meg-érzi, mert az emberek fűtetlen bunkerokban a földön kényte-lenek hálni. Ugyanez a helyzet a lőtáppal is, mely a lovak lassú, de biztos pusztulására fog vezetni. Ugyanakkor a malá-ria és bélhurut is járványszerűen fellépett a legénységnél, mely azután a nagymérvű végelgyengülésekre vezetett.

A vez. orvos XII. 16-án jelentette, hogy a 18/III. zlj.-nál bár-mikor lehet számolni 20–30 ember halálával végelgyengülés végett.”

A kutatások eredményeként jól ismert, hogy 1943. január 12-én a szovjet támadás órák alatt eldöntötte a 2. magyar hadsereg sorsát. Nem segített a tábori csendőrség kegyetlen mérszárlása, az emberek ezreinek felkoncolása, a sebesültek és betegek veszni hagyása. A megmaradt állomány részére azonban hátrább jutva

¹⁶ Uo. 9331./2. HCS. főszmstr. 42. IX. 20.

¹⁷ Uo. 1. sz. melléklet.

¹⁸ Uo. 8. doboz. Kovács vörgy. telefonbeszélgetései. Napló 1800. sz. mell.

¹⁹ Uo. 10. doboz. Napló. 20. sz. melléklet. 43. I. 2.

sem fejeződtek be a megpróbáltatások. A lovak a kegyetlen állapotot nem bírták, az emberek azonban még 1943 februárban is olyan teljesítményekre voltak kötelezve, ami minden ésszerűséget felülmúlt. Kovács vőtgy. hadsereg VKF 1943. február 9-i, a németek részére felterjesztett jelentése talán érzékelteti az állapotokat²⁰:

„... A Don-mentéről visszavonuló magyar hadsereg töredékeinek zöme a kijelölt átszervezési terület elérésére több mint 500 km-es gyalogmenetet bajtott, illetve bajt végre a legnehezebb viszonyok között. Súlyos harcok után kemény hidegben, gyakori havazás és hófúvás közepette, rossz utakon igen hiányos, csaknem kizárólag hideg étkezés mellett kell ezt a nagy menetet megtennie.

Ennek következtében az emberek erőállapota annyira leromlott, hogy a létszám fele menetképtelennek tekinthető.

Az első gyülekezési területről – Belgorodból – kilátásba helyezett vasúti szállítás más bdm. érdek miatt nem valósulhatott meg.

Az új átszervezési területre való további 250–300 km gyalogmenet azonban a hds. megmaradt részének kb. további 25–30 százalékát követelné áldozatul.

Kérek ezért 14–15 vasúti szerelvényt biztosítani a legelcsigázottabb – menetképtelen – emberek, az üzemképtelen gépjárművek, valamint a közúton el nem szállítható anyag elszállítására.”

Úgy véljük, hogy nem felesleges a hadseregparancsnok 1943. II. 9-én a Honvéd Vezérkari Főnök részére megtett jelentéséből a következőket még egyszer idézni²¹:

„... Az ismételt követelésre, hogy bocsássonak vasúti szerelvényeket rendelkezésre válassz sem érkezik.

Az a benyomásom, mint már a Don-menti harcok alatt kialakult, beigazolást nyer, hogy a HDS feladata a német egységek biztosítása, ha fegyver nincs, akkor az élő tömeg szerepeljen sebesség csökkentő ütközőként. Gk., fogat elvétel napirenden van. Üzemanyagot felgyűjtják inkább, minthogy abból felvételezni lehessen.”

Ezekkel a – kommentár nélkül is önmagukért beszélő – idézetekkel fejezzük be a jelen közleményünket. A leírtakból feltétlenül be kell látni, hogy egy olyan látszólag nem alapvető szolgálati ág, mint a ruházati ellátás, bizonyos körülmények között sorsdöntő módon befolyásolhatja a hadművelet, harc sikeres kimenetelét. Látni kell továbbá azt is, hogy a sikeres ellátás érdekében messzelátóan előre kell gondoskodni az anyag rendeltetési helyére, időben történő eljuttatásáról.

²⁰ Uo. 11. doboz. 498/2. HDS I. a. 43. II. 9. Napló 329. sz. mell.

²¹ Uo. 517./2. HDS I. a. 43. II. 9. Napló 332. sz. melléklet.

Végül, – de nem utolsósorban – tanulságként kell elkönyvelni, hogy az egészségügyi szolgálat jó, vagy rossz működése rendkívül nagy mértékben kihat a katonák erkölcsi-politikai állapotára. Ez a szolgálat különösen bonyolult helyzetbe kerül, ha a katona nem érzi magáénak a háború politikai célkitűzését, mert ilyen esetben a szolgálat alól magukat tömegesen kivonni igyekvő személyek eszközévé válik.

A következő közleményben a szállítások helyzetét kívánjuk bemutatni és a szolgálat – a többire kiható – döntő szerepét érzékeltetni.